

NEGYEDIK FEJEZET

KÜLÖNÖS BÉKE

I.

A Duna völgyéből elvonultak a főszereplők s a megüresedett színen csak a két ellenkirály maradt egymással szemben vissza. Az év elején kettőjük fegyverszüneti egyezsége lejárt, az elszenvedett pusztítások után gondolni kellett arra, hogyan lehetne, ha nem is véglegesen rendezni, de legalább normalizálni viszonyukat. Ez volt a rendek és az ország lakosainak általános kívánsága, amelynek érvényesítését tulajdonképpen csak a török hadjárat akasztotta meg, mint egy nagy intermezzo.

A közvélemény nyomása alatt, legalább a fegyverszünet megújítása érdekében az 1532. év végén a csallóközi Megyeren újból megindultak a tárgyalások a két király megbízottai között.

De a Jurisics útján küldött üzenet által felbátorítva¹ Ferdinánd ugyanakkor nagy titokban a portára is követet küldött Zárai Jeromosnak, Jurisics féltestvérének személyében. Az utasítás Zárai részére már 1532. október 3-án elkészült; ebből is látható, mennyire sietett Ferdinánd. Ugyanúgy gondolkodott, mint nővére, Mária, aki 1532. december 8-án kelt levelében azt ajánlotta neki: „ne szalassza el a békét, hanem ragadja meg üstökénél, ha lehet“.²

Most, hogy a török már elvonult, Ferdinánd ismét módosított valamit álláspontján. Ezúttal is hajlandó volt

TÁRGYALÁSOK MEGYEREN, ÓVÁRON ÉS POZSONYBAN

rendes évdíj fizetésére, szükség esetén arra is, hogy bizonyos területeket Jánosnak átengedjen, de Komárom és a nyugati várak feletti felségjoghoz ragaszkodott.

Ferdinánd Zárai követségétől várta a dolgok rendezését. A János megbízottaival folytatott tárgyalások célja nem volt más, mint a békebarát rendek megnyugtatása, hogy mégis történik valami. Ezért bukdácsoltak ezek a tessék-lássék tárgyalások Megyerről Magyaróvárra, Óváról Pozsonyba. Eredményük csak annyi volt, hogy 1533. január 1-től egyelőre négy hónapra fegyverszünetet kötöttek, amit azonban egyik fél sem vett komolyan. Hol ez, hol az szegte meg, mindenki ott és úgy, ahogyan éppen tetszett.

Ferdinánd, a magyar király, a magyar ügy rendezését a szultán elé terjesztette, onnan várt döntést, addig nem akart vetélytársával komolyan alkudozni. Bécsben viszont azt állították, hogy János megbízottai okozzák a huzavonát, mert azt várják, milyen eredményre vezetnek a császár tárgyalásai a pápával.³

A magyar kérdés az európai hatalmi viszonyok függvényévé vált. Az autonóm megoldás szorgalmazásával éppen azok hagytak fel, akiknek az lett volna a kötelességük, hogy az európai hatalmi viszonyokhoz alkalmazkodva elsősorban a nemzet érdekeit tartsák szem előtt. Ahol a fejedelem és a nemzet érdekei elválnak és a nemzet nem tud a maga sajátos érdekeinek feltétlen elsőbbséget biztosítani, ott minden elveszett.

Ferdinánd ezúttal nem hiába halogatta a János megbízottaival megkezdett tárgyalásokat. Zárai Jeromos január 21-én jelentette urának, hogy „Isten kegyelméből megkötötte és megerősítette a törökök győzhetetlen császára és Ferdinánd ő szent felsége között az annyira óhajtott, tisztességes, dicsőséges, hasznos és hosszú békét“.⁴

A szultán seregének elvonulásával egyelőre úgymint elmúlt a háborús veszély. Ferdinánd számára nem a határ-

széli csete-paték megszüntetése, hanem az volt a fontos, hogyan teremthetne Magyarország birtoklásának kérdésében olyan tartós rendet, amelyet a portán is elismernek. „Az annyira óhajtott békének“ ez volt a tulajdonképeni célja.

Az írásos jelentésben mégis, nincsen egyetlen szó sem a békekötés módozatairól. Nincsen arról: mi lesz Magyarország ügyével. Erről szóban kellett beszámolnia a követ hazatérő fiának: Vespaziánnak.

Ugyanakkor, amikor Vespazián Bécs felé indult, a porta is küldött egy megbízottat Ferdinándhoz, hogy meggyőződjék arról, vajjon csakugyan úgy van-e minden, ahogyan Zárai Jeromos Konstantinápolyban előadta. Amint a békekötésre vonatkozó bécsi megbeszélések irataiból kitűnik, Zárainak fia útján küldött szóbeli jelentése úgy szólhatott, hogy a szultán hajlandó Magyarország megosztásához hozzájárulni; Ferdinándnak engedni azt, ami már most az ő kezén van, de némi remény nyílik arra, hogy esetleg ennél még többet juttat neki; a területi kérdés rendezésével Grittit bízta meg, s az egyezség őszinteségének bizonyítékként a Ferdinánd birtokában levő Esztergom vára kulcsainak átadását kívánja.

Hogy valóban így volt-e s nem vetette-e el Zárai a sulykot nemcsak a béke jellemzésénél, hanem abban is, ami a békekötés módozatait illeti — az ki fog derülni a következőkből. Becsvágyó követek szokása, hogy a maguk érdekeinek fokozására eltúlozzák tevékenységük eredményét.

Abban még nincsen semmi meglepő, hogy a szultán „kegyesen“ elfogadta azt a békét, amit Zárai ura nevében kínált, főleg amikor az ajánlatot értékes „ajándékok“ kísérték. S ilyenekre a porta és a nagyvezér a jövőben is számíthatott.

A portán sokszor hangoztatták, hogy a szultán méltósága nem is tűri, hogy amolyan apró ausztriai főherceggel háborúskodjék, aki a császárnak csak „bécsi helytar-

tója“ vagy „alkirálya“. Ilyennel nem lehet baja, gondja, ami azt jelenti, hogy békében van vele.

Az előző, 1532-es évben, amikor a szultán seregével már magyar területen állt s útban volt az osztrák határ felé, ez a fölényes álláspont quasi hivatalos formában is kifejezésre jutott. 1532. július 18-án Ibrahim azt mondta Nogarolának és Lambergnek, hogy „a szultán Ferdinánddal békében van, csak V. Károlyt keresi“. Nogarola akkor erre azt válaszolta, hogy „különös béke az, amikor Ferdinánd országain át akarja az ő testvérét megtámadni“.

A portán tehát csak természetesnek vehették és szívesen látták, ha Ferdinánd a szultán előtt meghódolva békét kért. Semmi okuk nem volt arra, hogy ezt a kérést visszautasítsák, már azért sem, mert a francia diplomácia is azt tanácsolta: hagyják békén a császár birodalmának keleti részeit; minden török támadás kelet felől csak a császár németországi helyzetét erősíti meg. Viszont a béke Ferdinánddal felbátorítja a német fejedelmeket arra, hogy a maguk igazát a császárral szemben elfogulatlanul és nagyobb önérzettel képviseljék.

Végül azt is tekintetbe vehette a porta, hogy ha a fenyegető perzsiai bonyodalmak tényleg háborút érlelnek, okosabb Ferdinánddal s esetleg az ő révén a császárral is békében lenni.

Volt hát ok arra, nem is egy, hogy Zárait a portán szívesen fogadták s hogy tárgyalásai olyan feltűnő gyorsan eredménnyel jártak.

De a béke deklarálása még messze van attól, hogy a porta elfogadja a magyar ügy olyan rendezését, amilyent Ferdinánd szeretett volna.

Sem január 21-én kelt jelentéséből, sem a konstantinápolyi tárgyalásokról egyelőre január 25-ig vezetett feljegyzésekből nem lehet megállapítani, mire alapította Zárai

a fia útján küldött üzenetet, amelynek hitelességében eleinte Ferdinánd tanácsadói is kételkedtek.⁶

A kérdés megérdemli az alaposabb vizsgálatot. Kövesük hát Zárait a tárgyalások apró kacskaringóin át.

A szultán előtt Zárai ugyanazt a komédiát játszotta el, mint Laski 1528-ban János érdekében.

Valószínűleg mindkettőjüket Ibrahim nagyvezér oktatta ki. Ő tudta legjobban, hogyan kell bánni a szultánnal s ezt az értékes útbaigazítást nem sajnálta olyanoktól, akik hajlandók voltak az ő külön érdekeinek szolgálatára.⁷

Ha Ferdinánd sejtette volna — így beszélt Zárai —, hogy a szultán igényt tart Magyarországra, akkor eljött volna, hogy a szultán karjaiba és kegyébe vesse magát. Az ő ura mindig a békét akarta, hadseregét nem a szultán, hanem János ellen küldte. Most azt kéri, hogy ami az atya a fiúnak, az legyen a szultán Ferdinándnak. Ne akarjon háborút, hanem könyörüljön a vérontás alatt szenvedő törökökön és keresztényeken... Itt könnyekre fakadva elhallgatott a követ.

Majd a szultánnak arra a kérdésére, hogyan hihető mindaz, amit Zárai mond, a követ azt válaszolta, hogy Ferdinánd nemcsak Esztergomot, — amelynek kulcsait kívánják,⁸ — hanem egész Magyarországot felajánlja a szultánnak, de felajánlja Bécsset is, hogy a szultán megismerje az ő szívét.⁹ Itt a követ megragadta a szultán kaftánját s nem akarta addig elbocsátani, amíg békét nem ígér, „ha levágják az egyik kezét, a másikkal újra megfogja“.

A szultán szinte tanácstalan volt ennyi áldozatkészre. Ibrahimot kérdezte: mitevő legyen, aki azt válaszolta, cselekedjék császári szokása szerint. Amire a szultán — Zárai feljegyzése szerint — „kegyesen elfogadta, amit fölajánlottak neki és a döntést a nagyvezérre bízta“.¹⁰

Hogyan lett ebből az, amit Zárai a békekötés módzatairól és Magyarország megosztásáról jelentett?

A következő alkalommal Ibrahim fogadta Zárait. Erre vonatkozóan a feljegyzésben csak annyi olvasható, hogy kettejük között megtörtént „a béke megkötése a királyi felséggel“, a „béke módozatainak és a szultán ígéretének meghatározása“, „a felajánlottak visszaadományozása“ és végül a „béke elhatározása a császárral és a pápával“.¹¹

A „béke megkötése“ az adott körülmények között a legjobb esetben sem jelenthetett mást mint pactum a contrahendo-t Ibrahim és Zárai között. De a renegát görög és a dalmata követ valószínűleg nem ilyen jogi formulákban gondolkozott. — Nem lehet szabadulni attól a gyanútól, hogy itt valami misztifikáció történt.

Vagy Ibrahim biztatta Zárait olyannal, amire nem volt felhatalmazva, vagy Zárai értette félre a nagyvezért. Amint az már minden misztifikációnál történni szokott, mindazok, akiknek részük volt benne, később már maguk sem tudták: hol az igazság, ki, mit, hogyan értett, mennyi volt az őszinteség s mennyi a ravaszkodó felajánlkozás.

Lehet, hogy Zárai jóhiszeműen készpénznek vette a nagyvezér célzásait; lehet az is, hogy átlátott a mesterkedéseken, de Bécs felé a maga tevékenységének sikereként találta azt, ami még alku tárgya volt s amit Ferdinándnak Ibrahimtól vagy Grittittől, vagy mindkettőjüktől, külön kellett volna megvásárolni.

Akárhogyan volt is, tény, hogy a portán később senki sem volt hajlandó úgy értelmezni a békét, ahogyan Zárai fia arról jelentést tett.

A megkötött „dicsőséges, hosszú béke“ valójában nem volt más, mint egyszerű fegyverszünet, amiről egyelőre csak a követ küldött értesítést azoknak, akiknek tudniuk kellett róla. Ennek is felette kétes lehetett a hatása. Különbösen Zárai nem panaszkodott volna, valahányszor Bécsbe küldött üzeneteiben erre alkalma nyílt, hogy a véghelyek

kapitányai tovább folytatják az ellenségeskedést. Bécsben emiatt a határszéli basákra panaszkodtak.

2.

Zárai Jeromos Ferdinándhoz intézett jelentésével egyidejűleg másoknak is küldött leveleket Konstantinápolyból. Köztük egyet Lascanus Tamás, Esztergomi spanyol parancsnokának címére.¹² Ebből Magyarországon is hamarosan megtudták, hogy Ferdinánd a portával „békét kötött“.

Pozsonyban még tárgyaltak János és Ferdinánd megbízottai. Ezeknél felháborodást, de még amazoknál is megütközést keltett a hír. Ferdinánd emberei azt állították, hogy a konstantinápolyi tárgyalásokról mit sem tudtak.

János udvarában eddig bíztak abban, hogy a szultán csak akkor lépne békére Ferdinánddal, ha az egész országot átengedi versenytársának. Ez a hitük most megrendült. János 1533 március elején vissza is rendelte megbízottait azzal az indokolással, hogy ugyanazt a kérdést nem lehet egyszerre két helyen tárgyalni. A tanácskozások megszakadtak, hiába próbálták a császári biztosok visszatartani János embereit. Schepper, aki — mint ez is mutatja — jól látta a kérdés lényegét, azt írta: teljesen egyetért velük abban, hogy az ország felosztásába nem akarnak beleegyezni, mert ez az ország pusztulására vezetne.¹³

János ezen az alapon akkor még valóban nem akart tárgyalni. De a várakozást egyelőre azért is jobbnak tartotta, mert Bajorországból kapott hírek alapján arra számított, hogy Ferdinánd és az ellene szövetségbe nemet fejedelmek kirobbanással fenyegető összeütközésében a római király fog alul maradni s akkor a magyar kérdésben is megváltozik a helyzet.

Ferdinánd magyar hívei között ugyancsak megütközést keltett az ország felosztásának terve. Most ismét meg-

mutatkozott, milyen mélyen élt még a lelkekben az egység és az összetartozás érzése. A maga érdekeire mindig féltékenyen őrködő Thurzó Elek azon aggodalmaskodott, hogy Zárai Jeromos, aki nem ismerheti a magyar viszonyokat, úgy hajtja majd végre az ország felosztását, hogy Ferdinánd híveinek birtokai az ellenség kezén maradnak.¹⁴ Általános elkeseredést okozott, hogy Ferdinánd a konstantinápolyi tárgyalásoknál teljesen mellőzte magyar híveit. Azt mondták, „azt sem tudják, elajándékozta vagy eladta-e őket királyuk“.¹⁵

Ferdinánd arra mégis alkalmat adott, hogy magyar tanácsosai a békekötés ügyéhez legalább hozzászólhassanak. Az ezért Bécsbe hívott tanácsosok 1533. március 22-én s utána több napon át tartott tárgyalásaikról készült emlékiratban legelőször is arra mutattak rá, hogy különbség van az ajánlott feltételek megítélésében aszerint, vajjon az oszt-rák örökös tartományok, avagy Magyarország szempontjából kerülnek mérlegelés alá. Az örökös tartományok nincsenek kitéve a török támadásoknak, a magyarság helyzete azonban sokkal súlyosabb.

„Méltóztassék meggondolni — írták —, hogy az ország felosztása mennyi bajt von majd maga után. Súlyos és szokatlan az, hogy egy nyelvet beszélő, ugyanazon törvények szerint élő és egyforma szokásokat követő népet, amely mindig egy királynak engedelmességet, most két király között akarnak felosztani.

A felséged hatalma alatt álló országrészen jól tudjuk, hogy az állami adók és hozzájárulások, amelyek nélkül az országot fenntartani és kormányozni nem lehet, túlnyomóan az ellenség birtokában levő területről származnak; a legtöbb megye birtokviszonyai annyira össze vannak kúsztálva, hogy állandó a vita, vajjon felségedhez avagy az ellenséghez tartoznak-e. Felséged hívei közül úgyszólván nincsen senki, aki ... jövedelmétől, várától vagy birtokától

egészben vagy nagyrészben ne lenne megfosztva. Ezért amíg az ország felosztása tart, kénytelenek lesznek két dolog között választani; vagy nagy nyomorban, mint a mai napig, megmaradnak felséged hűségén s feladják minden érdeküket és birtokukat, vagy meghódnak felséged ellenségének, hogy javaikat visszaszerezzék.

Amíg az ország fel van osztva, felséged királyi tekintélyét és hatalmát sem fogja gyakorolhatni. Mert mindenki, mihelyt ügyét kétesnek tartja, vagy azon aggódik, hogy törvényes eljárás vagy büntetés fenyegeti — át fog menni az ellenséghez. A gonosztevők, akik ma annyian vannak, hogy nincsen is számuk, a büntetés elől tőlünk az ellenséghez, az ellenségtől pedig hozzánk fognak menekülni. Itt is, ott is a büntettek szakadatlan sora következik, amivel folyton újabb okok adódnak majd az országban a háborúkra és belső zavarokra s a bajok és nyomorúságok nem érnek véget, amíg csak felségedet nem ismerjük el egyedüli királyunknak és vezetőnknek. Ha pedig ez nem következik be, még akkor is, ha nem volna külső ellenség, eldől Magyarország sorsa, ami felségednek sem válik majd előnyére. Sőt örökös és súlyos lelki gondokat és nyugtalanságot szerez vele önmagának, nekünk pedig végső pusztulást. Bölcsen teszi felséged, ha a törökhöz követet küld. Mégis felséged és az alattvalók ügyének egyformán hasznos volna a követ-ség dolgát egyik-másik a hazai és a török ügyekben jártas magyarral előbb megbeszélni, amikor Magyarországról, a mi fejünkről és a mi javainkról van szó.

Könyörgünk és kérjük felségedet... méltóztassék józanul meggondolni, nehogy ha ezt az amúgy is megtépett és csaknem elveszett egységes országot kettészakítjuk, Magyarországnak még a neve is elvesszen.

Ha más bajt nem is okozna felségednek az ilyen megalkuvás, híre elterjedne az egész világon és sokat rontana

saját, a császári méltóság és nagyhírű családjának tekintélyén és hírnevén.

Ezért ha felséged Budát és Magyarország többi részét János beleegyezése nélkül nem tudná megkapni, helyesebb volna, ha felséged követek vagy megbízottak útján eljárna Jánosnál, hogy engedje át az ő részét valami kárpótlás ellenében, ami sokkal könnyebb, mint ha felséged kénytelen lenne fegyveresen háborúval támadni Jánosra, ha ugyan a török császár ebbe beleegyezik.

Ami azt illeti, hogy a török császár hosszabb fegyverszünet reményével kecsegteti felségedet, erre nézve most nem tudunk tanácsot adni. Mihelyt azonban az egész ország felséged hatalmába jut, — amint reméljük — azt javasoljuk, lépjen vele minél tartósabb szövetségre s egyezzen meg vele, az ország és felséged gyermekei érdekében.¹⁶

Ez az okirat — amelyből a fentiekben csak egy-két kiszakított részletet idéztünk — valóban bámulatraméltó éleslátással mutat rá a kérdés lényegére.

Az ország megosztásából csak az osztrák örökös tartományoknak lehetett hasznuk, következménye a magyarság számára nem lehetett kétséges. Ferdinánd magyar tanácsosai ezzel nyilván tisztában voltak. Micsoda kár, hogy jellemük szilárdsága messze elmaradt politikai éleslátásuk mögött. Nemcsak nem cselekedték azt, amit tenniük kellett volna, látva, hogy Ferdinánd tanácsukat nem fogadja el, de már a tanácskozás második napján engedtek állásfoglalásuk határozottságából s többé nem tiltakoztak az ország területének felosztása ellen.

„Tegnap kifejtettük — írták —, hogy az ország felosztása általában az összeségnek éppen úgy, mint minden egyes alattvalónak egyenkint, de főleg felségednek és fenéges örököseinek mennyire végzetes volna. Most is megismételjük, hogy az ország semmiképp sem maradhat fenn és rövid néhány év múlva teljesen tönkremegy, hacsak felsé-

ged teljes erejével nem igyekeznek azt egységesen összetartani.“

Még amikor feladják álláspontjukat, akkor is megismétlik, hogy „semmi remény nincs, hogy Magyarország sokáig fennállhasson, ha nem egy a királya“. Most már nem mondják, amit eddig lojalitásból mindig megtettek, hogy ennek Ferdinándnak kellene lennie. A szöveg szabatosan csak „egy királyról“ (nisi unum regem habeat...) beszél. „Mégis — folytatják — ha ezt semmiképpen sem lehet elérni, akkor tegye felséged azt, ami a nehéz helyzetben tehető és válassza a kevésbé rossz megoldást. Legyen arra gondja, hogy a határokat minél messzebb és úgy tűz-zék ki, hogy valami folyó vagy hegység válassza el területeit az ellenség területétől, hogy vita nélkül birtokolhassa azt, ami felséged része lesz.“

A hatalom megint megtalálta az eszközöket arra, hogy engedelmessé tegye az aggódókat és kételkedőket.

3.

A bécsi udvarban nyilván megértették, hogy a Konstantinápolyban maradt Zárai Jeromos további tárgyalásainak sikere Ibrahim jóakarátán és hajlandóságán fordul meg. A követ részére 1533. április 4-én készült második utasítás legelső teendőiként azt szabta meg: jelentse ki Zárai, hogy Ferdinánd és utódai testvérül fogadják Ibrahimot.¹⁷

Ugyanaz a Ferdinánd, aki annyiszor emlegette a legnagyobb megvetés hangján Zápolya alacsony, nem királyi származását, s akinek kezdetben az volt az álláspontja, hogy már csak ezért sem állhat szóba a „lator vajdával“, íme testvérenek fogadta a pargai görög szatócs renegát fiából lett nagyvezért.

Az utasítás utolsó pontja arra hatalmazta fel Zárait: ígérjen Grittinek negyvenezer aranyat egyszersmindenkorra s ígérhet neki tízezer arany évdíjat vagy még többet és

Klissa birtokát, fiának pedig magyar püspökséget, ha az egész országot Ferdinándnak szerzi meg. A magyar kérdés tárgyalásából kereskedelmi ügylet lett.

Három nap múlva még egy utasítás készült Zárai részére.¹⁸ Ez arról értesíti a követet, hogy Koron ügyében a császár Schepper Cornélt küldte ki, aki azonban Ferdinánd követeként fog szerepelni. Kétségtelen, hogy a császár sem idegenkedett attól, hogy a szultánnal valami megállapodásra jusson. Egyelőre csak rajta akarta tartani a kezét a konstantinápolyi tárgyalásokon, hogy ha megfelelő alkalom adódik, a nélkül, hogy csorba esnék méltóságán, saját személyében is csatlakozzék a békéhez. Neki is szüksége volt arra, hogy nyugalmat teremtsen. Főleg a porta szolgálatában álló afrikai kalózfejedelem Chair-ed-din Barbarossa folytonos betöréseinek szeretett volna véget vetni. A kalózsok hol Apuliát, Szicíliát és Nápoly vidékét, hol a spanyol partokat fosztogatták s Afrika északi peremén addig spanyol kézben tartott pontokat rendre megszerezték.

A bécsi udvar gondolkozására jellemző, hogy az 1532 őszén Morea félszigetén elfoglalt Koron várával — amelynek további kézben tartása a császár számára mindinkább alkalmatlanná vált — előnyös alkut reméltek kötni. A követek utasítást kaptak arra, hogy Koronért kérjék egész Magyarországot (!!). Ha a török ebbe nem menne bele, próbáljanak úgy egyezkedni, hogy a vár ellenében Ferdinánd mindenesetre megkapja Budát a Duna—Tisza-közével és az egész területet a Dráváig s e mellett Erdély is neki jusson. Az erre vonatkozóan nagy részletességgel kidolgozott utasításból és a későbbi tárgyalásokból nyilvánvaló, hogy Bécsben korántsem valami szimbolikus ellenszolgáltatásra gondoltak. Hiszen akkor egyszerűen felajánlották volna a görög váracskát, éppen úgy, mint Esztergom kulcsaival tették. Nem, itt a cseretárgyak értékviszonyának tökéletes semmibevevésével valóságos cserére számítottak.

Íme, hova süllyedt az ország megítélése —: egy görög erődöt kínáltak Bécsből Mátyás egykori birodalmáért! Egy váracsát, amelyet elszigetelt helyzetében sokáig úgysem tarthatott a császár. Ingyen mégsem akart róla lemondani, gondolta —: megpróbálja megszerezni érte fivérének a vitás magyar területeket. Ennél nagyobb áldozatot a császár szemében, úgy látszik, nem ért meg Magyarország! Idegen érdekek mérlegén nem a mi értékeinkkel mérnek.

Egyebekben a követek arra kaptak utasítást: jelentsék ki, hogy Ferdinánd „a békét megkötöttnek tekinti“; majd arra, hogy „ha a béke létrejön“, közölhetik azt is, hogy felhatalmazásuk értelmében a császár nevében is békét köthetnek.

Úgy látszik, Bécsben tisztában voltak azzal, hogy még nincsen minden rendben Ferdinánd békéje körül. Az utasításból kiderül, hogy a császár csak akkor volt hajlandó követet útján a szultánnal hivatalos tárgyalásokba bocsátkozni, ha a porta és Ferdinánd között már tényleg létrejött a béke. Ez lett volna az ára annak, hogy a császár ő szent felsége szóbaálljon a szultánnal.

Konstantinápolyban persze a dolgot egészen más oldalról látták.

Zárai időközben beérkezett újabb jelentése (március 4-én kelt, de csak május 11-én jutott Ferdinánd kezébe) már hírt ad kezdődő nehézségekről. „A pozsonyi tárgyalások gyanút keltettek“ — írja. „Gonosz emberek a békekötés megrontására törekcszenek.“¹⁹

Itt valaki óvatosan visszavonulót fújt. Vagy a követ, vagy vele szemben azok, akik korábban még minden jóval biztatták.

A kijózanodásra megvolt minden ok. Konstantinápolyban elkezdődtek azok az össze-vissza beszélgetések,²⁰ amelyek nehezen kihámozható értelme egyáltalában nem igazolta Zárai január 21-i diadalmas jelentését.

Május 25-én Ibrahim Esztergom kulcsait nevetve utasítja vissza. Két nap mulva Schepper — úgy, amint előírták neki — Koron várának ellenében Magyarországot kéri s — hogy még cifrább legyen ez a kótyagos ajánlat — ráadásul még „Argel szigetének“ visszaadását is bele akarja foglalni az alkuba. (Argel alatt talán az Algirtól nyugatra fekvő Cherchel nevű sziklacsúcsot kell érteni, amit Andrea Doria 1530-ban foglalt el, de amit a kalózok utóbb ismét visszavettek. Úgy látszik, ezt szerette volna a császár a szultán parancsával visszaadni.) Ibrahim persze hallani sem akart Schepper javaslatáról. Koront a szultán majd fegyverrel szerzi vissza, Magyarországot pedig Jánosnak adta. Ami Magyarországot illeti — a követek tárgyaljanak Grittivel.

Gritti nemcsak a porta és Ibrahim bizalmi embere volt, de Magyarország kormányzójának címét is viselte. Ha a nagyvezér a magyar ügyben hozzá utasította a követeket, ebben az jutott kifejezésre, hogy a porta nem kíván ezzel a számára elintézett üggyel foglalkozni, de Ibrahim nem bánja, ha Ferdinánd követei, Gritti segítségével valamit ki tudnak eszközölni uruk részére. A hatalom hűtlen sáfárai szokták így, az előttük jelentkezőket bizalmas szemhunyorítással ahhoz a közvetítőhöz küldeni, aki majd megmondja, hogy kérésük teljesítésének mi az ára.

Gritti korántsem tette könnyűvé a követek dolgát. Először tagadta, hogy érvényes lenne az a „béke“, amiről Zárai beszél. Magyarországot a szultán Jánosnak adta. Majd megismétli azt, amit Ibrahim már elmondott. Koron nem cseretárgy, ezt a szultán bármikor visszaveheti. Majd Apulia is megérzi a szultán erejét, amikor a tenger felől támad reá. „Argel“ visszaadásáról szó sem lehet. De megcsillogtatta a követek előtt, hogy Barbarossát a szultán eltilthatja a további támadásoktól. Tudta, hogy ez az, ami Scheppert, a császár követét a legjobban érdekli.

Ez a biztatás már olyan kérdést érintett, amely kívül esett Gritti feladatkörén —: a magyar kérdés rendezésén.

A ravasz velencei ezzel a taktikával két célt követett. Megmerevítette magát abban az ügyben, amelyben — azt remélte — Ibrahimmal egyetértve tehet valamit, hogy ezzel magasabbra emelje szolgálatainak árát. S engedékenységet mutatott ott, ahol szavának aligha lehetett súlya, mert így akarta rávenni Scheppert annak a bevallására, hogy a császár megbízása alapján tárgyal — amivel viszont a portának tett volna szolgálatot.

A következő alkalommal meg is mondta kereken, hogy a szultán a császárral csak császári követ útján tárgyal s hajlandó három hónapi fegyverszünetet adni, hogy Károly ez alatt követet küldhessen.

Június 28-án ismét Ibrahim előtt vannak a követek. A nagyvezér, csakúgy mint már a legelső alkalommal, nem győzi hangoztatni, hogy neki nagyobb hatalma van, mint magának a szultánnak —: az értelmesekek számára világos beszéd! Aztán jöttek a fenyegetések, hogy a szultán Apuliában és Spanyolországban tönkre teheti a császárt. Majd ismét a stereotip megállapítás, hogy Ferdinánddal megvan a béke. Károly háromhavi fegyverszünetet kaphat.

Néhány nap múlva Gritti már nyiltabban kínálkozik fel. Azt hangoztatja, hogy döntő hatalma lesz a magyar ügyekben. Ő hajlandó Ferdinándnak szolgálni, de János megkapta az egész országot örökösei részére is.

Június 22-én Ibrahim megint egyszer leszögezi, hogy Ferdinánddal megvan az örök béke. „Ferdinándé lesz, ami a birtokában van“, Jánossal megállapodhatik, azt a szultán jóváhagyja. Gritti a határrendezésre teljes hatalmat kapott. Károly küldhet békekövetet.

Másnap a szultán előtt Ibrahim felhívására Jónus, a tolmács kijelenti, hogy a szultán Ferdinándnak örök szövetséget ígér. A nagyvezér utóbb azt tanácsolja, hogy Fer-

dinánd tárgyaljon Grittivel és egyezzen ki Jánossal. Zárai hazatérése előtt Gritti még egyszer a lelkére köti, hogy szolgálatait felajánlja Ferdinándnak. Sapienti sat.

Ki érthet ebből a sok zavaros és bizonytalan kijelentésből mást, mint azt, hogy a magyar ügy csak mellékes szerepet játszott. A perzsa háború előtt álló szultán a császárral szeretett volna békét kötni, hogy fedezze a hátát nyugat felől, amíg keleten van elfoglalva. Ezért a fenyegetések —: mennyit árthat a török erő a császárnak Apuliában és Spanyolországban s ezért a sunyi biztatás, hogy Barbarossát eltilthatja a további támadásoktól. Ezért a megismétlődő invitálás: küldjön a császár követet, vagy ami még egyszerűbb volna: Schepper vesse le inkognitóját s vallja be, hogy valójában a császár megbízása alapján tárgyal, amit tudtak a portán.

A szultán és a császár viszonyának békés rendezése volt a tulajdonképeni, de őszintén be nem vallott cél. S amíg a porta óvatosan ennek a lehetőségei körül tapogatózott, a két követ szeretett volna előbb Ferdinánd ügyét révbe vinni.

A porta azonban „béke“ alatt mást értett, mint Ferdinánd; mindenesetre mást, mint amit Ferdinánd szeretett volna érteni. A török tézis az, hogy Magyarországot a szultán *egészben* odaadta Jánosnak (sőt Gritti szerint János örököseinek is), a magyar ügy tehát nem tartozik a béke rendezésre váró kérdései közé.

„Totum Regnum Hungariae, quod gladio acquisivi donavi gratiose Joanni regi“ — mondja 1553. július 4-én Ferdinándhoz intézett levelében, a Bécsben készült latin fordítás szerint a szultán. „Hungariam vero, que fuit in potestate sue felecissima Cesaree Maiestatis totam gratiose donavit Johanni regi“ — mondja ugyancsak Ferdinándhoz intézett levelében Ibrahim.²¹

Mindkét levél teljes szabatossággal megállapítja, hogy Gritti csupán a határok tekintetében fennálló nézeteltéré-

sek kiegyenlítésére kapott megbízást s feladata nem más, mint a határok kitűzése. A levelek elolvasása után ebben nem lehetett semmi kétség.

Gritti felajánlott szolgálatainak teljesítésére jószerelemmel mindössze annyi lehetőség adódott, amennyi a „határmegállapítás“ fogaimába belefért. Ha az a látszat támadt, hogy a török tézis érvényén lazítani lehet, az aligha történhetett a szultán jóváhagyásával.

Tekintettel a perzsa háborús veszélyre s azért, hogy a császárt közvetlen tárgyalásokba vonják, talán a szultán tudtával játszották el a Ferdinánddal létrejött béke komédiáját. De azt valószínűleg nem gyanította a szultán, hogy a háta mögött két szolgálója: Ibrahim és Gritti — meglehetősen eleinte Jónus-szal a tolmáccsal is összejátszva — óvatos célzásokban felajánlkozott Ferdinándnak a magyar ügy olyan rendezésére, amely kívánságainak megfelel.

Amíg mindkét részről azon próbálkoztak, hogyan maradhatna egymástól békén a két birodalom — a szultáné és a császáré, hogy mindegyik a maga házatáján csinálhasson rendet, azalatt a magyar ügyet portai szolgák szabad prédaként kezelték s arra szerették volna felhasználni, hogy az ellentétek kiegyenlítése címén Ferdinándot és Jánost is megszarolják.

Nehezen képzelhető, hogy Ferdinándot saját követei tudatosan félre akarták volna vezetni. Nyilvánvalóan Ibrahim és Gritti célzásai alapján számítottak további magyar területek megszerzésének lehetőségére, amivel urukat biztatták.

Gritti azonban ugyanakkor Jánost arról biztosította, hogy országának legcsekélyebb részecskéje sem fog Ferdinánd birtokába jutni.²²

János ezért küldte 1533 júniusában, tehát közvetlenül a Ferdinánd követeivel folytatott portai tárgyalások befejezése előtt, előbb Laskit, majd gazdag ajándékokkal Wer-

bőczyt Konstantinápolyba. Törekvéseiket bizonyosan a francia követ is támogatta. Werbőczy tárgyalásainak befejezése után mindenesetre azzal a meggyőződéssel utazott vissza Budára, hogy nemcsak az örök béke és barátság marad meg változatlanul János és a porta között, de a szultán még a II. Lajos idején elfoglalt területeket és végváratokat is visszaadja.²³

4.

Mindkét oldalon azt képzelték, hogy ők nyerték meg a játszmat. Ferdinánd abban bízott, hogy Gritti segítségével talán egész Magyarországot megszerezheti, de magyar birtokállományát mindenesetre gyarapítani fogja. Jánossal pedig azt hitte el Werbőczy, aki természetesen maga sem kételkedett ebben, hogy Ferdinánd a törökkel létesített egyezség következményeként kénytelen lesz a birtokában levő magyar területeket visszaadni.²⁴

Ez a kölcsönös bizakodás azért nem mérsékelte az ellenkirályoknak azt az igyekezetét, hogy egymástól fegyverrel is elvegyék, amit lehetett.

Már az első hír, hogy a szultán a terület megosztásának alapján teremthet békét, mindkét királyt arra indította, hogy birtokállományukat fegyveres erővel még az utolsó órában megnöveljék. Az egész országban újra fellángolt az ellenségeskedés s Ferdinánd is, János is, minden eszközt igénybevetett egymás híveinek átcsábítására.

Úgy látszott, hogy ezek a belső csatározások inkább János hatalmát erősítik meg. A bécsi udvar számára tehát mind sürgösebbé vált, hogy Gritti végre megmutassa, milyen szolgálatokra hajlandó és képes s legalább az ország egy részét juttassa Ferdinánd többé nem vitatható tulajdonába.

A mielőbbi rendezést azért is tanácsos volt sürgetni, mert nyugatról ismét felhők jelentkeztek a Habsburg-birodalom egén.

A pápa, aki a császárnak Itália felett megszerzett, úgyszólván korlátlan hatalmát nehezen tűrte, semmiesetre sem akart hozzájárulni ahhoz, hogy V. Károly a tervezett egyetemes zsinaton az Egyház újjászervezésének kérdésében is magához ragadja a döntést.

A francia király mindig készen állt, ha a császár ellen kellett összefogni. A protestáns fejedelmek sem nézték szívesen, hogy a császár reájuk diktálja akaratát. A Habsburg-ellenes koalíció elemei tehát adva voltak s a francia diplomácia boszorkányos ügyességgel fogott hozzá, hogy veszedelmes eszközt formáljon belőlük.

A családi kapcsolatok mögé rejtett politikai szövetség már 1533 őszén létrejött a francia király és a pápa között, aki személyesen kísérte unokahúgát, Medici Katalint Marseilles-be, hogy ott vőlegényével, az orleansi herceggel, a francia király másodszülött fiával találkozzék. Érthető, ha Bécsben a török béke ügyét siettetni akarták.

Ferdinánd türelmetlenül várta magyarországi területeinek előnyös kikerekítését vagy legalább azt, hogy a szultán megerősítse a már kezében levő részek birtokában, amivel kívánságai szerint végre testet öltött volna a Konstantinápolyban annyit tárgyalt béke.

Bécsben nyilván nem értették, hogy ezt sem siettetni, sem erőszakolni nem szabad.

Nem értették, hogy Ibrahim és Gritti béketerve nem más, mint kívánságok, látszatok, alkalmak és lehetőségek furfangos összeillesztése s hogy ez a törekeny építmény mindjárt szétesik, ha ügyetlen kézzel nyúlnak hozzá.

Mert mivel kellett volna tisztában lenni?

A szultán nem akarta a hatalmi viszonyok változását a Duna völgyében, legkevésbé Ferdinánd javára. Viszont

a békekötést vagy fegyverszünetet a császárral szívesen látta volna. Ettől a császár sem idegenkedett.

Ezen a vékony szálon függött minden. El kellett hitetni a szultánnal, hogy ha Ferdinánd és János ellentétét sikerül kiegyenlíteni, ennek révén a béke a császárral is megvalósítható. De emellett nem volt szabad semmi kétséget hagyni sem a szultánban, sem Jánosban, hogy az ellenkirályok kicsinyes helyi vitáinak elintézése és országaik határának kitűzése érinthetné azt az elvet, hogy egész Magyarország Jánosé.

Csak így lehetett Gritti számára kieszközölni azt a megbízást, hogy a szultán nevében és tekintélyével az ellenkirályok között rendet teremtsen.

Ugyanakkor ébren kellett tartani a császársban és követekben azt a hitet, hogy az általános békére megvan a kilátás s Ferdinándban azt a reményt, hogy ezen a réven területi gyarapodáshoz juthat. A pápát arról kellett biztosítani, hogy a készülő béke minden keresztény államra kiterjed. S hogy a francia diplomácia se okozzon zavart, Párizst meg kellett nyugtatni, hogy a végső cél itt is a Habsburgok hatalmának gyengítése, aminek érdekében — a bajor diplomácia értesülése szerint — Gritti arra is vállalkozott, hogy az orleáni hercegnek juttatja a magyar trónt.

A zseniális kalandor mindezt megjátszotta.

A terv azonban csak akkor sikerülhetett volna, ha ez a sok elem nem keveredik össze, ha minden érdekelt nyugodtan várni tud, amíg komolyan megindul a perzsa hadjárat s a messze Ázsiában távollevő szultán nevében Gritti majd azt tehetné, amit akar, illetőleg amit a megnyíló lehetőségek között a maga számára a legelőnyösebben értékesíthet.

A francia diplomácia megsejtette, hogy itt egy grandiózus csalás készül, amiből esetleg a Habsburgoknak lehet hasznuk, ha jól megfizetik a velenceit.

A nehézkes bécsi uraknak azonban nem volt ilyen jó szimatjuk, előttük csak az lebegett, mikor hoznak a tárgyalások végre eredményt.

Ferdinánd, hogy siettesse a dolgok menetét, 1533 október elején kihirdette a béke megkötését a határokon²⁶ s ugyanakkor visszaindította Zárai Vespáziánt Konstantinápolyba. Írásos választ küldött vele a szultán részére²⁶ s azt az utasítást a követeknek,²⁷ iparkodjanak kieszközölni, hogy a porta a vajdát megegyezésre bírja s igyekezzenek Magyarország területéből Ferdinándnak többet szerezni, mint ami tényleg birtokában van.

A szultánhoz intézett levelében Ferdinánd olyan valamit iparkodott leszegezni, amire — Ibrahim és Gritti kétes értelmű célzásain kívül — nem volt semmi alap. Megköszönte, hogy a szultán levele szerint Magyarország két részre oszlik, hogy a Jánossal való egyezkedésben Grittié lesz a döntő szó s hogy Ibrahim is az ő (Ferdinánd) szószólója lesz.

Láttuk, hogy a szultán és Ibrahim levelében erről szó sem volt. A nézeteltérések kiegyenlítését és a határok megállapítását úgy minősíteni, mintha Ferdinánd ezzel az ország megosztására kapott volna ígéretet, nagyon tág értelmezése annak, amit a szultán és nagyvezér levele világosan körülírt.

Ha Ferdinánd így akarta színvallásra bírni a szultánt s így akarta készpénzre váltani a nagyvezér biztatásait, ezzel csak azt mutatta meg, hogy tökéletesen félreértette a helyzetet. Levelével leleplezte és elárulta azt a tervet, amely tulajdonképpen az ő érdekében, illetőleg olyan rendelkezés érdekében szövődött, amelyért Grittiék Ferdinándtól bőkezű ellenszolgáltatást vártak.

Hiába figyelmeztette Gritti az értelmetlen követeket, mondják azt, mennyire elégedetlenek vele s háírsák el róla azt a gyanút, hogy bármit is Ferdinánd kezére akarna jut-

tatni — aminek majd megjön az ideje, csak egyszer legyen az alkalom és a hatalom a rendelkezésre.

Ferdinánd indiszkrécioja kínos helyzetbe hozhatta Grittit, különösen mert Zárai Vespázián érkezésekor Ibrahim már nem volt Konstantinápolyban. A nagyvezér október végén a perzsa hadjárat előkészítésére a határra utazott.

Gritti azonban ettől a váratlan nehézségtől sem ijedt meg. Vállalta, hogy a szultán eléje juttatja Ferdinánd levelét, lefordításáról gondoskodik; de mindjárt megmondta Vespáziánnak, hogy olyan ígéretekről, amelyekre a római király hivatkozik, sohasem volt szó. Ferdinándnak is megírta, hogy levelében „olyan articulusok és clausulák vannak, amelyekről sohasem tárgyaltak a portán, amelyek tehát a követek hamisításai“.²⁸ Azt sem hallgatta el, hogy a soha el nem hangzott ígéretet számonkérése nagyon felingerelte a szultánt, akit csak nehezen sikerült megnyugtanni.

Hogy Gritti hogyan tisztázta magát a szultán előtt — nem lehet tudni. De a szultán bizalma nagyvezérében — aki nélkül a velencei ékszerkereskedő nyilván nem ígérhetett semmit — talán ekkor ingott meg először.

Ha Ferdinánd tudni akarta, hogy a török segítségével mire számíthat Magyarországból, most megkapta a világos választ Ajasznak, Ibrahim helyettesének szájából.²⁹

Ferdinánd nem mondhat magáénak mást, mint ami már II. Lajos halála előtt is birtokában volt. Semmivel sem többet. Minden egyéb Jánosé, aki mindent joggal foglal el, mert a szultán kegyéből az egész ország az övé.

Vespázián hiába emlékeztet Esztergom felajánlott kulcsainak visszaadására, amivel azt szeretné bizonyítani, hogy a szultán meghagyta Ferdinándnak a kezén lévő részeket. A porta álláspontja ugyanaz marad —: Magyarország Jánosé.

Ebbe bele kellett volna törődni, de Grittit nem ilyen fából faragták. A velencei most sem hagyta abba a veszélyes játékot. Minden ügyességére szükség volt, hogy nyíltan és minél határozottabban ő is a török tézist hangoztassa, de ugyanakkor mégis megértesse Záraival, hogy azért még nem vezett el minden remény... Hiszen még fennáll a megbízás, amely az ő feladatává teszi az ellenkirályok közti viszályok eligazítását.

Arra is gondja volt, hogy a tőle várt szolgálatok értékét minél magasabbra emelje. Ezért oktatta ki a követet arról, hogy ha most Ferdinánd birtokában volna Magyarország, a szultán bizonyosan elpusztítaná és elvenné tőle. A hamis szándékú okoskodás mélyéről így csendül fel sokszor az igazság.

Zárai Grittitől más értékes tájékoztatást is kapott. Megmondta neki, hogy a szultán hamarosan személyesen indul hadba a perzsák ellen. Ebben nyilván az a figyelmeztetés rejlett, hogy ha a császár csakugyan kész békét kötni a szultánnal, akkor sietnie kell. A bizalmas közlést még megtoldotta azzal a valótlansággal, hogy a Károly és a szultán közötti béke közvetítése is az ő feladata...

Kétségtelen, hogy a szultán és a császár kölcsönös békehajlandóságát csak addig lehetett kihasználni, amíg mindkét félben nemcsak megvolt a kívánság a békére, de bíztak is abban, hogy nagyobb áldozatok nélkül, rövid idő alatt tető alá hozhatják; amíg egyik sem vesztette el türelmét s nem tett olyan lépést, amely után a másiknak nem lehetett többé kedve tovább várni.

A szultán számára sürgősebb volt a dolog. Ő már elhatározta magát a perzsa háborúra. Tudni akarta, hogy amíg távol lesz, mit hagy hátra birodalmának nyugati felén. Ha nem kaphatott békét, meg kellett mutatnia, hogy marad ereje itt is elég, nemcsak a védekezésre, de a császár nyugtalanítására is.

Az 1533. december 24-én Schepper részére készült utasítás⁸⁰ arra vall, hogy a császár is tudta, hogy az idő sürget. Azt írta követének, hogy a szultán békét köthet a perzsákkal, a francia király is iparkodik elgáncsolni a megindult tárgyalásokat, jobb lenne tehát egy mielőbbi fegyverszünet, nehogy a szultán a jövő nyáron megint rátámadjon a birodalomra. Persze még kedvezőbb lenne, ha végleges békét lehetne kötni, aminek a császár és a szultán életére kellene szólnia. Ebben az volna a legfontosabb, hogy a szultán tiltsa el Barbarossát a tengeri rablóhadjáratoktól s kötelezze magát, hogy keresztény fejedelmeknek nem ad a császár ellen segítséget.

A francia király csakugyan mindent megtett, hogy elrontsa a békülékeny hangulatot a császár és a szultán között. Ugyanezt munkálta akaratlanul, de annál eredményesebben Ferdinánd csökönyös és mohó diplomáciája, amely nem akart mást látni, mint a magyar kérdés mielőbbi rendezését. Bécsben kötötték magukat ahhoz, hogy ez legyen a prius. S a maga dolgaiban egyébként szuverénül rendelkező császár ezúttal átengedte az elsőbbséget fivére területi igényeinek.

5.

A császár csakugyan jól látta előre az 1534. év nehézségeit.

Németországban a sváb szövetség volt a Habsburgok legerősebb támasza és politikájuk legengedelmesebb eszköze. Ennek köszönhetően 1520-ban Württemberg megszerzését. Birtokállományuk széteső részeit a Rajna torkolatvidékétől a Duna felső folyásáig ez a hercegség kapcsolta össze, de ugyanakkor — Habsburg kezben — olyan volt, mint a hullámtörő gát a demokratikus szellemű svájci és rajna-vidéki országrészek között s ezzel megakadályozta az önállósulási törekvések megerősödését.

A sváb szövetségben összeállt birodalmi rendek szerződése 1533 végén lejárt, s amikor megújítására került a sor, a császár emberei hiába iparkodtak életben tartani. A francia diplomácia ügyesebb volt s mindenütt elgáncsolta a szerződés meghosszabbítását, úgyhogy a szövetség az év végén felbomlott.

De a francia király ezzel nem elégedett meg. Elérkezettnek látta az időt arra, hogy az 1519 óta száműzött Ulrich württembergi herceget országába visszahívja s a Habsburg-fivérek németországi hatalmi állását így gyengítse meg. Ebben is a francia diplomácia maradt felül.

Ferenc 1534. januárjában Bar-le-Duc-ban megegyezett a hesseni tartományi gróffal, a Habsburgok legelszántabb németországi ellenségével, hogy pénzt és katonát ad a hercegség visszaszerzéséhez. A mömpelgardi grófságban német birodalmi területet kapott érte ellenszolgáltatásként.

Az akció eredménye nem maradt el. A Neckar melletti Lauffennél Ulrich és a hesseni gróf túlnyomórészt francia és protestáns német katonái szétugrasztották az osztrák sereget, amivel 1534 májusában eldőlt Württemberg sorsa.

Szinte érthetetlen, hogy a császár és Ferdinánd ilyen könnyen ejtették ki a kezükből ezt a területet, amelynek birtokában a Habsburgok németországi hatalma összehasonlíthatatlanul szilárdabb alapon nyugodott volna. Württemberg elvesztésének következményei csak jóval később mutatkoztak meg...

Ferdinánd figyelmét ebben a pillanatban jobban lekötötte a magyar területek megszerzése; a birodalom belső megerősítése helyett inkább a terjeszkedésen járt az esze. Azt hitte: itt a kedvező pillanat, mert keleten megkezdődött a török-perzsa háború.

Hammer³¹ emlékeztet arra, hogy az ozmán birodalom életében most kétszáz éven át, majdnem szabályszerűen váltakozni fog a háború: hol keleten, hol nyugaton, de soha-

sem egyszerre. Amíg keleten harcolnak, nyugaton áll a béke és vice versa. Az egyikből adódik a másik, az egyik teszi lehetővé a másikat.

A török hatalom a két oldalon vívott háború nehézségeit nem ismerte. A császárság ugyan nem egyszer megpróbálta,³² hogy Perzsiában megtalálja a maga természetes szövetségését, de ezek a kísérletek sohasem vezettek eredményre. A perzsa szofi buzgó mohamedán létére, nyilván nem is akarta segíteni a keresztényeket a szultán ellen, amikor az, „a hitért harcolt“.³³

A keresztény államok között sajnos, sohasem volt ilyen szolidaritás.

Most, hogy a török sereg a perzsa határra vonult, a francia diplomácia rémülten gondolt arra —: hova fog megnőni a császár hatalma, ha a távol Keletre billent ozmán erő nem tartja többé egyensúlyban.

Ha azon nem is tudott változtatni a francia király, hogy a császár és Ferdinánd egyelőre megszabadult a török támadás veszélyétől, legalább azt akarta elérni, hogy a „megkötött béke“ biztonságában és nyugalomban mégse legyen a császáriaknak részük.

Lehetett volna-e erre alkalmasabb eszközt találni, mint az afrikai kalózfejedelmet, Chair-ed-din Barbarossát?

Amint a későbbi fejlemények sejtetni engedik, a francia diplomáciának bizonyosan része volt abban, hogy ezt a mytilene-i görög renegátot a porta 1533. májusában megbízta a török tengeri haderő megszervezésével és egy begler-bég rangjában a török flotta kapudan basájává nevezte ki.

Az új török tengernagy első vállalkozásának nem volt sikere. 1533 augusztusában megpróbálta a császáriak által megszállva tartott Koron felszabadítását, de Andrea Doria könnyűszerrel visszaverte.

A kudarc után Konstantinápolyba rendelték. Vagy maga jelentkezett? Nyilván az volt minden vágya, hogy kiköszörülje a csorbát és a szultántól megszerezze mindazt, ami ehhez kell —: hajót, katonát és pénzt.

Arra is gondolhatott, hogy a szükséges erő birtokában, a császár szolgálatában álló génuaiakkal és a semleges velencésekkel szemben ő lehetne az úr a Földközi-tengeren.

Az alkalom nem lehetett volna kedvezőbb, hogy minden kívánságát teljesítsék. Csak meg kellett értetni a portai urakkal: milyen érdeke a szultánnak, hogy amíg seregével Perzsiában jár, a császár ne érezze magát biztonságban.

A török és a francia érdek ezen a ponton kétségkívül találkozott. Mégis úgy, hogy a szultánnak elég lett volna, ha a császár nyugodtan marad és a perzsa háború ideje alatt nem támad török terület ellen. A francia érdek viszont azt kívánta, hogy a császári erőknek legalább egy része — mentől több, annál jobb — továbbra is maradjon lekötve a Kelet és a Földközi-tenger felé és a császárnak ne legyen módja rendet tenni a maga birodalmában s ne tudjon leszámolni európai ellenfeleivel.

Kétségkívül az a feladat volt a nehezebb, amely a francia diplomáciára várt. A szultánnak nem kellett volna egyebet tennie, mint megegyeznie a császárral, hogy egymással szemben minden háborús lépéstől kölcsönösen tartózkodni fognak. Mindkét fél számára ez lett volna a legegyszerűbb és leglogikusabb megoldás. S mert a mindig hidegen mérlegelő császár tisztában volt ezzel, azért tartotta magát — mint majd látni fogjuk — az utasításai szerint eljáró császári követ olyan mereven az észszerűség vézna elveihez. S ezért is vallott kudarcot azzal, amit akart. A politikában az észszerűség tiszta konstrukcióit gyakran megzavarják és felborítják olyan elemek, amelyekben az értelemnek alig jut szerep. Legfeljebb annyi, hogy annak,

aki valóban „értelemmel“ csinál politikát, ezeket az elemeket is fel kell ismernie és számolnia kell velük.

Elég az hozzá, hogy a francia diplomáciának — ha el akarta érni azt a célt, amit maga elé tűzött — nemcsak a békét kellett megzavarnia a szultán és a császár között. Olyan eszköz megteremtését kellett elősegítenie, amely a császár figyelmét és erejét elvonja a szorosán vett Európától.

1533. december 20-án egy Faik nevű renegát (Ajasz basa asztalnoka) — aki úgy látszik, bizalmas hírekkel látta el a bécsi udvart — már azt jelentette, hogy Konstantinápolyban nagyarányú hajóépítkezés folyik.³⁴ Íme, itt volt a mindkét felől úgyis nehezen istápoltt békekötés legnagyobb akadálya —: az épülő török flotta, amelynek nem lehetett más rendeltetése csak az, hogy támadó eszköz legyen a császár ellen.

Ha a politikai érdek egyszer valamiben testet ölt, legyen az hadsereg, flotta, fanatizált tömeg vagy bármi más, akkor ez az érdekeremtette materiális valóság éppen úgy a maga törvényeit követi, mint a mozgásba hozott kő vagy a megindított gép.

Most már csak úgy kellett működtetni ezt a „támadó eszközt“, hogy a francia érdekeknek lehetőleg megfeleljen.

Ezt munkálta a De La Foret vezetése alatt előbb Algirba, majd onnan Törökországba küldött francia követtség.

A követnek a részére készített nagyon gondos és alapos utasítás³⁵ szerint az volt a feladata, értesítse az algíri kalózfejedelmet, hogy a francia király a szárazföld felől rövidesen Génua ellen indul s vegye rá Chair-ed-dint, hogy ugyanakkor a génuai partok s különösen Korzika szigete ellen³⁶ támadjon. A francia király tengeri erejével, élelemmel, muncióval fogja támogatni s ezentúl az afrikai part megtartásában és minden hadi vállalkozásában segítségére lesz.

De La Foret törökországi missziója arra irányult, hogy a szultántól a császár elleni francia hadjáratra pénzbeli segítséget szerezzen³⁷ s kieszközölje azt, hogy a porta a török flottát Nápoly, Szicília és Szardínia ellen küldje.³⁸

A francia diplomácia eddig is iparkodott megértetni a szultánnal, hogy a Magyarországon át német területek ellen intézett török támadások csak fokozzák a birodalom kohézióját és ellenálló erejét.³⁹ Most, hogy a perzsa háború miatt szárazföldi támadásról úgysem lehetett szó, könnyebb volt a portát rávezetni arra —: mennyivel eredményesebben lehet gyengíteni a császárt, ha birodalmának legkényesebb és legérzékenyebb részén, Itáliában zaklatják és nyugtalanítják, ahol a német rendek, „amint a tapasztalat mutatja“, nem sietnek segítségére.⁴⁰

Talán azt is el lehetett hitetni a folytonos hódítás gondolatában és vágyában élő portai hatalmasokkal, hogy az olasz partvidék ellen intézett támadásokkal egy későbbi, nagyobb arányú itáliai hadjáratot is elő lehetne készíteni, ami már régebb ideje foglalkoztatta a szultán fantáziáját.

Akárhogyan volt, a francia diplomácia nem dolgozott hiába. Hogy a Barbarossa keze alá adott török flottában mennyire a maga munkájának eredményét látta, az kitűnik abból, hogy a legkeresztényibb király és a kalózfejedelem 1534 májusában valóságos szövetségi szerződést kötöttek. Ugyanakkor, amikor a császár követe éppen azért kopogtatott a portán, hogy az „egész kereszténységnek“ békét szerezzen!

A császár ismét elkésett, helyesebben: a francia király megelőzte.

Az élet nem áll meg és nem várja meg azt, aki habozva keresi, hogyan értékesíthetné egy konstelláció előnyeit a maga számára. Ez az, amit a franciák „facteur temps“-nak neveznek s ami a gyakorlati politika egyik leglényesebb eleme.

Ha Zárai Jeromos és Schepper Cornélius 1533. áprilistól július közepéig elhúzódott tárgyalásainak idején még volt valami remény arra, hogy a szultán és a császár olyan megállapodást köthetnek, amely egy időre rendezi kettőjük viszonyát, akkor az 1534. április végén Konstantinápolyba visszatért Schepper hamarosan meggyőződhetett arról, hogy ez a lehetőség elmúlt.

Konstantinápolyban a helyzet alaposan megváltozott.

Schepper a legutóbbi tárgyalások tanulságai alapján először Grittivel keresett összeköttetést, hogy mindenben az ő tanácsai szerint járhasson el.

A velencei azonban csak titokzatos üzeneteket küldött arról, hogy a törökök „gyanakodnak reá“,⁴¹ ezért óvatosságnak kell lennie és — teljes két hétig nem mutatkozott. Schepper csodálkozva tapasztalhatta, hogy az, aki a múlt évi tárgyalásokon még hangosan vitte a szót, most a lakását is alig hagyhatja el. Amikor végre előkerült, Schepper már túl volt első tárgyalásán Ajasz basával.

Gritti ugyan ezúttal sem tudott meglenni nagyozolás és dicsekvés nélkül. „Azért nem mehetett Magyarországra, — mondta — mert a firenzei baylo útján magával a Szent Atyával folytatott tárgyalásokat a békéről.“⁴² „A szultánnal továbbra is titkos összeköttetést tart, ha nem is jut el annyiszor hozzá, mint kívánatos volna és ahogyan tehetné, ha Ibrahim nem lenne távol...“⁴³ S így tovább. De a bőbeszédű hazugok szokása szerint az igazságot is elmondta.

Az igazság pedig az volt, hogy „az a kalóz Barbarossa“ („iste pyrata Barbarossa“) rontotta el a dolgok ügyis nehezen alakuló rendjét. Ő hitette el a szultánnal és tanácsosaival, hogy „a császárnak még sohasem lehetett úgy ártani, mint éppen most s hogy ezt a kedvező alkalmat nem szabad elmulasztani“.⁴⁴

Gritti nem mondta, csak óvatosan célozgatott arra, hogy ebben benne volt a keze a francia királynak, „aki mesterkedéseivel messzire elér, nem fukarkodik a pénzzel“⁴⁸ és „aki mindenütt kiveti a hálóját a fogásra“.⁴⁹ A francia követ tárgyalásait emlegette és azon sopánkodott, miért is nem tud Károly császár a francia királlyal megegyezni.

Az értelmes velencei számára kezdettől fogva nem volt kétséges, hogy ha a szultán egyszer pénzt, katonát és fegyvert ad Barbarossának, akkor többé nem lesz kedve a békekötéssel bajlódni, amiben úgysem bízik. Ismerte a törököket és így tudta, hogy a szultán a cselekvő emberek primitív gyanakodásával a „békekötés“ praktikáiban nem lát mást, mint amolyan becsapás félét, aminek csak az az értelme, hogy a császár időt nyerjen. Mert vagy van a támadásra ereje, akkor élni fog vele, mihelyt alkalmasnak tartja, vagy nincsen, de akkor meg mi szükség van a békekötésre?

Gritti Scheppernek persze azt mondta, hogy a kereszténység sorsa aggasztja, ha végleg meghiúsulna a béke. De ennél bizonyosan sokkal jobban fájt neki, hogy szétfoszlának azok a lehetőségek, amelyekkel a béke ügyét a magá javára akarta hasznosítani. Mert azzal tisztában volt, hogy ha a szultán és a császár viszonya nyíltan ellenségesé válik, akkor azoknak a terveknek is befellegzett, amelyeket Ibrahimmal együtt a magyar kérdés rendezésére építettek.

Schepper Grittitől tudta meg, hogy Barbarossa vezetése alatt tekintélyes flotta készül elhagyni a Boszporuszt. Száz kitűnően felszerelt háromsorevezős. A hajók fedélzetén valóságos hadsereg. A tengeri haderő munícióval és élelemmel, a Kapudan-basa pénzzel bőven el van látva. A kifutásra kész hajóhadon kívül még kétszáz háromsorevezős hajó áll építés alatt, hogy balszerencse esetére is maradjon tartalékerő.⁴⁷

„Mi lesz, ha ez a flotta támadásra indul, valószínűleg először a nápolyi királyság ellen? S mi lesz a perzsa háború befejezése után, amire már megvannak a szultán tervei. Akkor Róma elfoglalására készül. Ibrahim feladata lesz, hogy Róma közelében egyik kikötőben partra szálljon seregével, amit majd követni fog a török haderő zömével a szultán...“⁴⁸

De a flotta egyelőre még csak várja a parancsot az indulásra. Ha a békekötést most haladék nélkül nyélbe lehetne ütni, talán mindezt el lehetne hárítani.

Komolyan már Gritti sem bízott ebben; csak úgy beszélt róla, mint valami gyenge, alig szikrányi lehetőségről. De azért kitanított a követet, hogy ha a törökök vele a császári flotta erejéről beszélnek, mondja, hogy a császárnak nyolcvan háromsorevezős hajója van...

6.

Scheppernek nem segítettek a jótanácsok. Neki szigorú utasításai voltak. Lényegében ismét azt kellett elmondania, amit az elmúlt évben. Mindössze az volt a különbség, hogy Koront a császári csapatok közben (1534. április 1.) kiűrtették s így ezúttal nem Koronért *cserében*, de annak a fiú szolgálatnak a *jutalmául* kellett Magyarországot kérnie, hogy Ferdinánd az erőd feladására rábírta császári bátyját.⁴⁹

Vajjon nem érthető-e, hogy a szultán az első audiencián úgy hagyta a füle mellett elmenni ezt a bárgyúságot, mintha nem is hallaná. Csak akkor kapta fel a fejét, amikor Schepper azt emlegette, hogy ha Gritti a magyar kérdés rendezésére Magyarországra jött volna, vele a császár és a szultán közötti fegyverszünetet is tető alá lehetett volna hozni és hogy Ferdinánd királynak széleskörű felhatalmazása van arra, hogy a szultán nevében eljáró Grittivel a békéről tárgyaljon.⁵⁰

Ezzel Schepper óvatos formában megint arra célzott, ami a bécsi urak elgondolása szerint az egész béketerv alapja volt és amivel a magyar kérdés rendezését valahogyan össze akarták kapcsolni a császár és a szultán közötti békekötés ügyével. Ha a porta Gritti útján Ferdinándnak juttatja Magyarországot, vagy legalább az ország nagyobb részét, akkor a császár és a szultán között sem lesz a békének semmi akadálya és a császár nevében maga Ferdinánd békét köthet a szultán megbízottjával: Grittivel.

Erre már felfigyelt a szultán és valósággal ráfordult a császári követre, mondván, hogy Grittinek ezekhez az ügyekhez egyáltalában nincsen semmi köze. Felhatalmazása szerint egyedül a magyar királyságra és Ferdinándra vonatkozó ügyekben járhat el, de a császárt illető dolgokban nem. Ha ezekről van szó, közvetlenül a portára kell jönni.⁵¹

Schepper még replikázni próbált, hogy ő azt hitte, Gritti felhatalmazása mindenre kiterjed s kiküldetése arra szól, hogy Károly császárral és valamennyi keresztény fejedelemmel tárgyaljon a békéről.⁵²

A császári követ itt nyilván valótlant beszélt, mert az előző tárgyalásokon soha nem volt arról szó, hogy Gritti ilyen általános felhatalmazást kapjon. Kivéve magát Gritt — aki egyszerűen nagyzott és dicsekedett —, soha senki sem mondta azt, hogy a velenceinek joga volna a béketárgyalásokba is bármiképpen beleavatkozni.

A portai urak — Ibrahim is — mindig élesen elválasztották Ferdinánd ügyét a császártól. „Quod ad Carolum Caesarem attinet ipse... et Ferdinandus duo sunt. Ferdinandus habet pacem, si Carolus Caesar eam similiter habere voluerit, mittat ad felicem portam.”⁵³

Sőt maga Gritti is az igazmondás ritka perceiben világosan megmondta, hogy a szultán a császárral létesítendő béke ügyét annyira elkülöníti Ferdinánd dolgaitól, hogy a békéről Ferdinánd közvetítésével még tárgyalni sem haj-

landó. „Caesar autem Karolus, si pacem velit querat eam a magno Caesare *sed sine medio Ferdinandi regis*, non enim vult magnus Caesar quovis modo, per medium Ferdinandi regis ipsi Karolo Caesari pacem dare.”⁵⁴

Vajjon elképzelhető-e, hogy ezek után s tudva mindazt, amit visszaérkezése óta Grittiről hallott, Scheppernek még valóban komoly kétségei lehetnek volna? Inkább az a valószínű, hogy így akarta tisztázni Gritti felhatalmazásának kereteit, hogy végre a bécsi urak is értsenek ebből.

Most magától a szultántól megkapta a kategórikus választ.

A szultánt azonban mégis érdekelte: hogyan képzei a békét a császár. Egyedül ez érdekelte és semmi más.

De éppen ez volt az a kérdés, amire a kapott utasítások értelmében a követ a dolog érdemében nem válaszolhatott. A diplomácia mindig szívesebben bajlódott a formákkal, mint a lényeggel.

A követ nagy körülményesen elmagyarázta, hogy Károly — császári tisztségének és méltóságának megfelelően — csak az egész kereszténység részére készíthet elő békét,⁵⁵ s a béke csak a pápa hozzájárulása mellett és az ő megerősítése után léphet érvénybe. A császárnak tehát előbb arról kell gondoskodnia, hogy a pápát és a többi keresztény fejedelmeket s hatalmasokat a békekötésben leendő részvételre rávegye. Ezért — „de csakis ezért” — a császár és a szultán között előbb csak fegyverszünetet kellene kötni, illetőleg meg kellene állapodniok, hogy egymással szemben a háborúskodástól mindketten tartózkodni fognak. E megállapodás tartama alatt kényelmesen meg lehetne tárgyalni a békekötés feltételeit. Ha a keresztény fejedelmek közül egyesek nem volnának hajlandók a békekötéshez csatlakozni, ezt saját kárukra és kockázatukra tennék; a pápa hozzájárulása és megerősítése azonban elengedhetetlen feltétele a békének.⁵⁶

A legtöbb, amit a követ felajánlhatott s amire felhatalmazására hivatkozva személyében mindjárt vállalkozott is, az volt —: kössön vele a szultán az előadottak értelmében *feltételes* békét, amely az egész kereszténységre szólna és a pápa hozzájárulása és ratifikálása *után* válnék végleg érvényessé.⁵⁷ Ennél bajosan mehetett volna messzebb, amikor tudta, hogy Barbarossa flottája az olasz partok ellen készül s a szultánnak egyenesen Róma ellen vannak tervei. Mert ha ebbe a feltételes békébe nem foglalja bele az egész kereszténységet és ennek keretében Itáliát, akkor azt az ódiomot kellett volna vállalnia, hogy a császár csak a maga érdekeit védve egyenesen rászabadítja a szultánt a pápára és az olasz félszigetre.

A tapasztalatlan portai hatalmasok azonban mindebből nem érthettek mást, mint azt, hogy a császár azért szeretne ilyen megállapodást kötni, mert előbb a kereszténység házáján akar rendet teremteni és ha egyszer ráncbaszedte a külön utakon járó keresztény fejedelmeket, akkor valóban könnyű lesz a szultánnal megállapodnia a kereszténység és a török birodalom békéjének feltételeiről. A császár és tanácsadói nyilván így is gondolták...

A szultán a dolog elevenjére tapintott, amikor azt kérdezte, vajjon a keresztény fejedelmek a császár szolgálói és alattvalói-e, hogy helyettük a császárnak kell eljárnia és mindjárt azt is megmondta, hogy mindenkinek, aki az Ozmán hatalomtól békét kíván — quasi a maga számlájára — a portára kell követet küldenie.⁵⁸

Schepper nem sok sikerrel iparkodott kitérni az elől az újból és újból megismételt kérdés elől, vajjon a császár a dolog érdekében milyen tárgyi alapon akarna a szultánnal barátságra jutni. Azaz magyarul —: mit ajánl fel a szultán barátságáért?

Őt csak azért küldték, — mondta — hogy a fegyverszünetről tárgyaljon. Arról, hogy meghatározott ideig — ez

lehetne egy év vagy néhány hónap — a császár és a szultán között szüneteljen minden fegyveres támadás a szárazföldön éppen úgy, mint a tengeren; és szüneteljen minden háborús készülődés.⁵⁹ Azt is elmondta, hogy a császár kívánsága szerint a végleges békekötésnek a két uralkodó (a szultán és a császár) életére kellene szólnia, mégis azzal a feltétellel, hogy a békét háromévenként fel lehetne mondani, de ebben az esetben is a felmondásról szóló értesítés vételétől számított egy éven belül ne ellenségeskedjenek egymással sem a szárazföldön, sem vízen. A béke pedig az egész „római birodalom“-ra vonatkoznék —: mindazokra a keresztény királyokra, fejedelmekre és hatalmasokra, akik írásban hozzájárulásukat adják a békekötéshez.⁶⁰

A szultán persze nem ezt a választ várta. Ez a sok körülményesség neki bizonyosan gyanús volt.⁶¹ S minthogy nem kapott feleletet arra, amit tudni akart, maga mondta meg, hogy az ő számára min fordul meg a béke.

„Ha Károly császár békét akar velem, akkor tudja meg, hogy a francia király az én testvérem. A császár adja vissza a francia királynak a tőle elfoglalt földeket s szolgáltatassa vissza a tőle elvett pénzt. Akkor majd beszélünk a békéről, de előbb nem.“⁶²

Az óvatos és homályos tervek alól egyszerre kibukkant a meztelen valóság —: az egyik oldalon a császár, aki azt állítja magáról, hogy az „egész kereszténység“ nevében beszél, a másik oldalon a szultán és — „testvére“, a francia király.

Nem lehetetlen, hogy a szultán meg akarta várni a császár békeajánlatát és csak akkor adott engedélyt, illetőleg parancsot Barbarossa flottájának a kifutásra, amikor már látta, hogy az ajánlatban nincsen semmi megfogható.

Tény az, hogy a török hajóhad a konstantinápolyi kikötőt nem hagyta el, csak Schepper audienciája *után*, ame-

lyen egyébként a legfőbb török méltóságok között Chair-ed-din Barbarossa is jelen volt.

Amikor a flotta kifutott, ezzel a békekötés ügye végleg elveszett.⁶³

Hogy Schepper még egyszer a szultán elé került, az már csak pusztán formalitás volt. Jelentősége csak annyi, hogy a magyar kérdés ezen a második audiencián ismét szóba került és hogy a szultán erre vonatkozóan is világosan megmondta a magáét.

A követ ezúttal is azzal kezdte, hogy Károly császár Ferdinánd kedvéért — az ő közbenjárására — ürítette ki Koron várát. Ezért a szolgálatért, amellyel Ferdinándnak az ő „atyjá“-val, a szultánnal szemben táplált fiúi érzülete eléggé bizonyítva van, — az egész magyar királyságot, vagy legalább annak nagyobb részét kéri. De rögtön hozzátette, hogy ha a szultán ezt a kérést nem is teljesíti és „bármi következzék is“, a Ferdinánddal létesített békén ez ne változtasson semmit.⁶⁴

A szultán nem minden gúny nélkül kérdezte, vajjon a követ erre a kérdésre vár-e választ?

Persze, hogy várt, hiszen Bécsben elsősorban ezt kötötték a lelkére.

Schepper most a szultán szájából hallhatta meg azt, amit korábban Ibrahim és Ajasz basák, de Gritti is, már annyiszor elmondtak neki.

Magyarország a szultáné, aki az országot János királynak adta. Amit János tesz, a szultán tudtával és akaratából teszi. Ferdinánd tehát óvakodjék attól, hogy János ellen bármit elkövessen. Az ország ügyeibe ne avatkozzék s hagyjon föl minden tervezetessel. Ha az országra vonatkozóan valami kérdés merülne föl Ferdinánd és János között — a szultán fog dönteni. Gritti majd elmegy Magyarországra; a neki adott megbízás érvényben marad. „Azt parancsoltam

neki — mondotta a szultán —, hogy sem az egyik, sem a másik félnek ne kedvezzen, de legyen igazság.“

Schepper mindezt tudomásul vette. Mit is tehetett volna egyebet? De tudomásul vette úgy, hogy ura nevében ő maga kérte előre —: bármiként határozzon is a szultán, közte és Ferdinánd között maradjon érvényben a béke.

Íme, ide sorvadt, ide zsugorodott Zárai Jeromos nagy hanggal bejelentett „dicsőséges béké“-je, amelytől Ferdinánd annakidején Magyarország megszerzését remélte.

A császárral tervezett „béké“-ből pedig az lett, hogy a szultán most már a következőképp állította fel a maga kívánságát.

Ha a császár békét akar, küldjön olyan követet, akinek teljes felhatalmazása van arra, hogy minden felmerülő kérdéstről tárgyaljon. Ezt a követet a szultán össze fogja ültetni a francia király követével; meghallgatja őket s eldönti, kinek van igaza kettejük közül s ennek megfelelően fog dönteni a béke ügyében.

A szultán most már az arbiter mundi szerepét szánta magának. Ő akart bíraskodni a viszálykodó keresztény fejedelmek dolgaiban. A „világ bírása“ mellett azonban ott állt a francia király — a keresztény fejedelmek vitás ügyeiben maga is felette érdekelt fél.

A De La Foret részére adott utasítás elárulja, hogyan képzelte a francia király az „egyetemes békét“ s ennek érdekében követének mire kellett volna rávennie a szultánt.

Ferenc király nem kívánt kevesebbet, mint azt, hogy a császár „adja neki vissza“ a milánói hercegséget, az asti grófságot, az uralmat Genua, Flandria és Artois felett és biztosítsa, hogy János király zavartalanul uralkodhassék a magyar királyságban.⁶⁵ (Ezúttal legalább nem feledkezett meg Magyarországról!)

Bizony, ez nem volt az, amit Károly és Ferdinánd udvarában vártak!

Scheppernek mindezt nem mondták el. A valamennyire még mindig tájékozott Grittitől csak annyit tudott meg, hogy Ferencet ki lehetne elégíteni azzal, ha fia megkapná a milánói hercegséget és Toscanából királyságot kerekítenének részére.⁶⁶

A velencei óvatos volt; nem akarta, hogy a szálak felesleges módon itt is összekuszálódjanak. Vigyázott arra, hogy a császár követét ne uszítsa Ferenc ellen. A francia követeléseket is, most már nem azzal a szándékkal árulta el, hogy a császár és a szultán között segítse elő a békekötést, hanem ellenkezőleg azért, hogy a császár a Ferencsel létesíthető kompromisszum révén olyan helyzetbe jusson, amelyben — már akár francia segítséggel, akár csak Franciaország felől biztonságban — a török ellen támadhasson.

Nem tudni —: Schepper megértette-e ezt a szövevényes okoskodást, s ha igen, mennyire értékelte. Számára a helyzet azt jelentette, hogy „nincsen sem béke, sem háború“ s azzal vigasztalta magát, hogy „ha a törökök Barbarossa flottáját a császáriak ellen küldik — Károly sem alszik.“⁶⁷

Mindaz, amit Schepper a magyar kérdéstről hallott, csak arról győzte meg, hogy „a szultán Magyarországot a magáénak tekinti és ott rövidesen más rendet teremt, ha csak a Habsburg-fivérek még idejében elébe nem vágnak“. A Ferdinándtól kapott megbízás dolgában a jószemű elzászi mindössze ennek a felismerését vitte magával Konstantinápolyból.⁶⁸

ÖTÖDIK FEJEZET

EXIT GRITTI

A Habsburg-fivérek békepróbálkozásából nem maradt csak egyetlen pozitívum, az a szál, amelyből az egész kiindult —: Gritti megbízása, hogy tegyen rendet János és Ferdinánd között.

A szultán kijelentései után többé nem lehetett kétséges, hogy Grittinek a portától szigorúan kötött marsrutája van. Felhatalmazása csak arra szól, hogy kitűzze a határokat a két viszálykodó fejedelem között, mégpedig minden részrehajlás nélkül, a II. Lajos király életében fennállott birtokállapot alapján.

Ez azt jelentette volna, hogy Ferdinánd a nyugati országrészből — talán az egyetlen Kőszeg kivételével — nem tarthatott volna meg semmit.

Gritti bizony nem így képzelte el ezt a missziót!

Nem szerette a magyarokat. Tudta, hogy gyűlölik. Jánostól, aki kinevezte maga mellé az ország kormányzó-jává, mindent megkapott. Hacsak nem gondolt arra, hogy erőszakkal magának szerzi meg az országot, — barátságos úton további javakra és előnyökre itt már aligha számíthatott.

A Habsburgok oldalán még volt keresnivaló. De azzal tisztában volt, hogy a magyar kérdést csak akkor lehet — már annyira, amennyire — Ferdinánd szájaíze szerint rendezni, ha béke van a császár és a szultán között és ha a